

DOI 10.31909/26168774.2019-(40)-20
УДК 94(477+478)«1944/1954»:(043.5)

Ірина ТАТАРКО*

ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ БОЛГАРСЬКИХ СІЛ ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1944 – 1954 рр.)

В статті досліджується економічний розвиток болгарського населення Ізмаїльської області УРСР в 1944–1954 рр. Розглядаються процеси трансформаційних перетворень у болгарському селі в контексті радянізації новоприєднаних земель України. Висвітлюються особливості колективізації болгарської спільноти Ізмаїльщини. Показаний механізм репресивних заходів стосовно заможного болгарського селянства, виявляються причини та наслідки голоду 1946–1947 рр. для болгарського населення регіону.

З'ясовується специфіка розвитку промислового виробництва в місцях компактного розселення болгар, її обумовленість державною політикою та місцевими умовами. Розкриваються особливості соціально-економічних змін в болгарських селах Ізмаїльської області УРСР.

Ключові слова: болгарське населення, Україна, радянізація, колективізація, індустріалізація, голод 1946–1947 рр., репресії.

Процеси, які відбуваються у сучасному світі, наполегливо звертають увагу дослідників на проблему таких достатньо складних і багатоаспектних категорій, як етнічна ідентифікація, національні відносини. Враховуючи своєрідність етнічного складу населення сучасної України, актуальності набувають дослідження в галузі болгаристики. Необхідність проведення подібного дослідження обґрунтована, в першу чергу, слабкою вивченістю проблематики, недостатнім введенням у науковий обіг джерел. Спробуємо ґрунтовно дослідити економічний розвиток болгарської діаспори повоєнного періоду в Ізмаїльській області УРСР окремо від інших національностей.

Перехід від війни до мирного будівництва в болгарських селах Південно-Західної України відбувався в дуже складних умовах. Українцям за часи війни сільське господарство, вціліле зруйновані й до того невеликі підприємства легкої та харчової промисловості не дозволяли задовольнити мінімальні потреби населення. Болгарські села України зазнали значних збитків як у грошовому, так і в матеріальному плані. Тільки в Суворовському районі Ізмаїльської області втрати колгоспів сягали суми 29 млн. 992 тис. карбованців. Громадяни зазнали збитків на суму 62 млн. 900 тис. карбованців. Кількість реквізованих тварин та сільськогосподарської продукції складала: коней – 3476 голів, корів – 235, свиней – 213, овець – 383, птиці – 7110, зерна та борошна – 14724 центнери, картоплі та овочів – 2726 центнерів¹.

Роки окупації та військових подій призвели до поглиблення соціальної нерівності в регіоні. В результаті у 1944 р. бідняцько-батьківська верства безземельного селянства України зросла на 10% порівняно з 1940 р. Дві третини селянських дворів не мали тягової сили, більш ніж у половини не було корів, кіз, овець, у четвертої частини – тварин взагалі не було. У всіх господарствах гостро стояло питання нестачі інвентарю. Самі знаряддя праці були дуже примітивними: плуги не мали установки на поглиблену запашку, борони залишалися, в основному, дерев'яними. Реально, не маючи в

* Татарко І. – кандидат історичних наук, доцент, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»; e-mail: tatarkoirina01011979@ukr.net

¹ Советский Придунайский край (1940–1945 гг.). Документы и материалы (1968). Сост. А.Д. Бачинский, А.П. Белобородова, И.В. Гречуха, П.А. Кундратов. Одесса: Маяк. С. 227.

наявності робочих та продуктивних тварин, одноосібники опинилися практично не здатними до самостійної господарської діяльності.

Дуже низькою була забезпеченість індивідуальних господарств сільськогосподарським інвентарем і в болгарських селах Ізмаїльської області. В поганому стані та у недостатній кількості були плуги: на 100 тис. індивідуальних господарств в області припадало 29400 плугів, тобто на один плуг – 19,3 га ріллі (в Арцизькому районі – 23 га, Бородинському районі – 22 га). Недостатня кількість техніки, її недосконалість та зношеність визначали рівень агротехніки та розмір врожаю: усього 5 – 7 центнерів зернових культур з 1 га. Коли у с. Городнє в 1945 р. відновили колгосп „8 Березня”, то на 170 родин було 5 плугів, 7 коней і 4 вози².

Відразу після визволення території від іноземних окупантів, в болгарських селах України почали формуватися органи влади – сільські громади, за допомогою яких районні та обласні радянські інституції проводили політику радянської влади. За розпорядженням уряду в березні 1945 р., у придунайських землях почали вводитись земельні громади як проміжна форма землекористування на час між індивідуальним господарством та колгоспом. До 1 травня того ж року, згідно з рішенням Ізмаїльського облвиконкому, вони повинні були бути організовані в кожному селі. Так, наприклад, утворені 4 громади в с. Городнє, які в 1946 р. після утворення чотирьох колгоспів припинили своє існування³. У с. Ярове 22 травня 1945 р. виникли 3 земельних громади. Проіснували вони близько року⁴. Основна мета їх формування полягала у проведенні підготовки індивідуальних господарств до об'єднання в колгоспи. Крім того, така організація землекористування дозволяла контролювати селянство.

Вже до кінця 1946 р. у районах Ізмаїльської області колективізацією було охоплено майже чверть сільських господарств і більше 26% селянської землі. Так, у Тарутинському районі в серпні 1946 р. колективізовано 61% сільських господарств⁵.

Ставлення селянських господарств до колективізації було різноманітним, і залежало від багатьох чинників, та зокрема соціально-економічного становища, історичних традицій, ефективності пропаганди нових форм господарювання тощо. До колгоспу за своїм бажанням вступали тільки бідняки, середні селянські прошарки вагалися, а найбільш заможні та заможні селяни виступали проти колективізації. Останні не хотіли віддавати до колгоспу свою худобу, нажите майно, виноградники, городи. Кожна людина була сама собі господарем, а після вступу до колгоспу, за поширеною тогочасною думкою серед болгарського населення, вони перетворювалися на наймитів радянської держави. Проте тиск з боку влади ставав настільки сильним, що вистояти було неможливо. Представники радянської влади діяли, як правило, силовими методами. Про це свідчить ситуація, яка склалась у с. Зоря Саратського району. Агітація до колгоспів проходила, в основному, вночі. Декілька груп агітаторів, до яких входили уповноваженні з районного центру Сарати та місцеві активісти, ходили вночі по домівках і переконували господарів вступати до колгоспів, розповідаючи про світле майбутнє. Якщо селяни не погоджувалися йти до колгоспів, то їх відразу лякали невиконаними планами поставок державі та звинувачували у саботажі. В дійсності плани державних поставок були настільки великими, що навіть при найкращому врожаї виконання їх ставало неможливим. Агітатори заявляли, що при вступі до колгоспів держава зможе познімати план здачі з селянина. Після згоди, на другий день приходили активісти з бідноти і вивозили тварин, сільськогосподарський інвентар, розбирали сараї та інші „непотрібні” будівлі,

² *Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область: у 26 т.* (1969). Упоряд. Гладка Л.В. та ін. К.: Українська радянська енциклопедія. С. 379.

³ *Огородное – Чийшия. Наш отчий дом: Материалы по истории села* (2006). Измаил: СМІЛ. С. 109-111.

⁴ Грек И. (2006). *Гюльмян-Дюльмен-Яровое*. Кишинев. С. 52.

⁵ Грек И. (1993). *Българите от Украйна и Молдова: минало и настояне*. София: Христо Ботев. С. 216.

вивозили каміння, ліс, черепицю до колгоспу. Будівлі та інше майно забирали безкоштовно, й не завжди все потрапляло до колгоспів, а розграбовувалось тими ж активістами⁶.

У 1947 р. як раз у розпал голоду колективізація набула масового характеру. Цього року, як і раніше, на її темпи впливали багато чинників, зокрема довгострокові: тяжкі наслідки війни (демографічні втрати, недостатня матеріально-технічна база, нестача тяглової сили), і короткострокові: антиселянська політика тоталітарного режиму (необґрунтовані економічні плани, нереальні плани хлібозаготівель, вилучення коштів із села). Все це разом з посухою призвело до голоду 1946 – 1947 рр. Посуха та недорід нанесли міцний удар по одноосібним селянським господарствам. Ослаблені війною й окупацією, розпорошені та дрібні, вони не могли протистояти стихійному лиху. Посуха загальмувала і без того повільний процес повоєнного зростання селянських господарств. Селяни помічали, що великі колективні господарства краще переносили наслідки посухи, аніж розпорошені та дрібні індивідуальні господарства. Тому шукали порятунку в колгоспах, де могли розраховувати на допомогу з боку держави.

У результаті на 1 січня 1948 р. по Ізмаїльській області було колективізовано 56,7% господарств у порівнянні із 22,2% господарств у Чернівецькій області й особливо із західними областями УРСР, де колективізовано тільки 5,4% господарств⁷.

В червні 1949 р. Ізмаїльський обласний виконавчий комітет констатував, що колективізація сільського населення області закінчилася⁸. В Ізмаїльській області на 1 жовтня 1950 р. у тих районах, де найбільше проживало болгарського населення, склалась така картина за результатами колективізації: в Болградському районі налічувалося 34 колгоспи (99%), в Ново-Іванівському – 35 (99,9%), в Суворовському – 34 (93,2%), в Тарутинському – 17 (100%), Бородинському – 26 (100%)⁹.

Одними із вирішальних моментів у прискоренні темпів колективізації, в тому числі й болгарських сіл, стали голод 1946 – 1947 рр. та розкуркулення заможних господарів і виселення їх у віддалені райони СРСР.

Примусова конфіскація зерна та іншої сільськогосподарської продукції, мізерна видача або невидача зерна колгоспникам за зароблені важкою працею трудовні, вибивання непосильних податків на присадибні господарства селян сприяли поширенню голоду. Невиконання планів державних заготівель центральними органами влади сприймалось як спротив народних мас. З боку влади наростала хвиля масових репресій. А між тим, у селах ситуація набувала ознак катастрофи. У голодуючих через виснаження, вживання в їжу м'яса померлих тварин, дефіциту мила та інших засобів гігієни поширювалися різного роду отруєння, захворювання на дистрофію та паразитарні тифи. Багато трупів находили на полях, люди переходили з одного села в інше й у дорозі помирали. Наприклад, Дмитро Чилібійський (1928 р.н.), житель с. Бановка, яке порівняно менше, ніж інші села, постраждало від голоду, розповідає: «В 1947 р., коли вже були в колгоспі, я цілий день працював у полі. Коли ввечері йшов до дому, дивлюся, по дорозі то тут померла людина, то там померла... згорнулася і померла, а ворони склювали очі»¹⁰. Смертність зростала з кожним днем, падав моральний дух населення. Цьому можна було запобігти, якщо вчасно надавати людям матеріальну та медичну допомогу.

⁶ Камчик. *Страницы истории* (2003). Кол. авт.: Златова В.Н., Златов И.В., Георгиев Ф.С. и др. Одесса. С. 60.

⁷ Там само. С. 376.

⁸ Грек И. (1993). *Българите от Украйна и Молдова: минало и настояще*. София: Христо Ботев. С. 216.

⁹ *В братской семье: Документы и материалы о борьбе трудящихся украинских придунайских земель за восстановление и дальнейшее развитие народного хозяйства (1946-1953 гг.)* (1972). Сост. А.Д. Бачинский, А.П. Белобородова, В.Т. Коломийчук. Одесса: Маяк. С.159.

¹⁰ Попова И. (2006). *Политически гонения срещу българите от Болградски район през 40-те години на XX век: по спомени на очевидци*. Българите в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Т.9. Одеса. С. 199.

Голод спотворював моральні норми, штовхав людей на злочини. В наслідок голоду зростала кримінальна злочинність специфічного характеру: насамперед, убивства та крадіжки з метою заволодіння продуктами харчування. Психічно перероджуючись, люди зважувалися на неймовірні злочини. Були встановлені факти людодства. Констатуючи факти канібалізму, документи відділу боротьби з бандитизмом МВС України чітко підкреслювали, що подібне скоювалось людьми, які перебували, як правило, на 3-4-й стадіях дистрофії, котрих після затримання відправляли до звичайних психлікарень, а їхніх украй виснажених дітей – до лікарень і дитбудинків. Багато людей після деякого просвітлення й усвідомлення жахливості свого злочину покінчували життя самогубством¹¹. За даними відділу боротьби із бандитизмом міністерства внутрішніх справ УРСР, від початку 1947 р. було проведено розслідування 130 випадків труподства та людодства, зафіксовано 189 з'їдених людських трупів, до карної відповідальності було притягнуто 132 особи. Причому найбільше із них – в Ізмаїльській області¹².

Колективізація супроводжувалася боротьбою з куркульством, її «класовий підхід» застосовувався й у болгарських селах Південно-Західної України. У куркульстві влада звинувачувала і тих селян, які не бажали йти до колгоспів, або були виключені з них за те, що в минулому були заможними господарями.

Документи того часу наповнені погрозами влади на адресу куркулів, наказами швидше забирати в них хліб. Існування заможних господарств надавало партійному керівництву можливість звалити на куркульський саботаж свої помилки та недоробки під час голоду 1946-1947 рр.

На Україні першим кроком підготовки до репресивних операцій стала доповідна записка першого секретаря ЦК КП(б)України М.С.Хрущова на ім'я заступника голови Ради Міністрів СРСР Л.П.Берії від 10 лютого 1948 р., в якій пропонувалося прийняти закон, що буде зміцнювати дисципліну в колгоспах. Вже 21 лютого 1948 р. була прийнята секретна постанова „Про виселення з Української РСР осіб, злісно не виконуючих трудову діяльність в сільському господарстві та тих, хто веде антисупільний, паразитичний спосіб життя”.

Отож, відповідно до постанов, 21 жовтня 1948 р. о 6 годині ранку була розпочата операція з виселення 250 куркульських родин Ізмаїльської області¹³. Всього з Ізмаїльської області виселено 250 куркульських родин кількістю 1073 осіб: 400 жінок, 333 чоловіки, 340 дітей. З них 135 родин болгарської національності¹⁴. Таким чином, болгарські родини склали 54% виселених з Ізмаїльщини.

Насильницька колективізація 1946 – 1949 рр. та голод 1946 – 1947 рр. відбилися на чисельності болгарського населення, призвели до того, що селянин відчужувався від засобів виробництва, втрачав відчуття господаря. Сільське господарство болгарських сіл Південно-Західної України, як і вся Україна, відчувало наслідки зацентралізованої, командно-адміністративної, планово-розподільчої, неефективної економічної системи, яка склалася в СРСР. Разом із тим, з початку 50-х рр. почали змінюватися умови функціонування селянських колективних господарств. З'явилися техніка, спеціалісти сільськогосподарського виробництва, стали відчутні переваги великих господарств.

¹¹ *Голодомори в Україні 1921-923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу.* (2000). Упор. Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М. Київ – Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць, С. 229.

¹² Веселова О.М. (2006). *Післявоєнна трагедія: голод 1946-1947 рр. в Україні.* Український історичний журнал. Київ. № 6. С. 117.

¹³ *Советский Придунайский край (1940-1945 гг.). Документы и материалы* (1968). Сост. А.Д. Бачинский, А.П. Белобородова, И.В. Гречуха, П.А. Кундратов. Одесса: Маяк. С. 33.

¹⁴ *Державний архів Одеської області (далі-ДАОО).* Ф.П.–4980. Оп. № 1. Спр. 866. Отчеты, справки, информации райкомов КП(б)У в обком партии по выполнению постановления Совета Министров УССР и ЦК КП(б)У о частичных выселениях кулаков. Розпочато 1948. Закінчено 1948. С. 33.

Райони Південно-Західної частини України завжди були сільськогосподарськими. В них не сформувалися умови для індустріалізації. Це було обумовлено відсутністю сировинних ресурсів для розвитку важкої промисловості та традиційними галузями економіки: наявністю харчової та легкої промисловості в тісному взаємозв'язку з розвитком сільського господарства. Але, так як ленінський план побудови соціалізму в Радянському Союзі, здійснюваний із кінця 20-х рр. передбачав заходи, пов'язані із індустріалізацією, то і в нещодавно приєднаних районах повинні були проходити процеси індустріалізації. Тому в Ізмаїльській області індустріалізація проводилась виходячи із місцевої специфіки при формальному збереженні настановок на розвиток промисловості.

Говорячи про «промисловість на селі», треба підкреслити, що в Ізмаїльській області до її складу входили в основному дрібні підприємства борошномельної, маслоробної, виноробної, легкої, будівельної, деревообробної та металообробної промисловості. Винятком були підприємства, розташовані в районних центрах: смт. Ново-Іванівка, смт. Суворове, м. Болград.

Наявні матеріали свідчать, що в 1941 р. у районах з болгарським населенням існували державні підприємства, які приносили прибуток для економіки Ізмаїльської області. Йдеться про підприємства місцевого підпорядкування й обласного значення. Так, у Ново-Іванівському районі існували: кам'яний кар'єр будівельного ракушняку (200 – 250 робітників), районний промисловий комбінат – займався видобутком вапна, виробництвом цегли та будівельного каменю, маслозавод – виробляв рослинне масло (1 – 1,5 т масла на добу), маслозавод з переробки молока, 4 млини на одному з них випускали 20 – 25 т. борошна на добу, він знаходився в районному центрі Ново-Іванівка)¹⁵. У Болградському районі діяли: м'ясокомбінат, горілчаний завод (пропускна спроможність до 2000 літрів на добу), виноробний комбінат, млинокомбінат, маслозавод, навіть вугільна шахта з кількістю робітників – 40 чоловік у м. Болграді, 8 цегляно-вапняних і гончарних підприємств (300 робочих), 7 майстерень з фарбування вовни та полотна (80 робітників), три шкіряних заводи (30 робітників)¹⁶. У Суворовському районі функціонували: три парових млини, райпромкомбінат з видобутку вапна та виробництва цегли і черепиці¹⁷.

У повоєнні роки ситуація змінилася. За неповними даними, окупанти знищили тільки в придунайських землях більш ніж 70 тис. чоловік, що складало 24% населення порівняно до чисельності на 1 січня 1941 р. Промислові та торгові підприємства в роки війни були частково повернуті їх попереднім власникам, в першу чергу, румунським. У цілому політика окупантів спрямована на ліквідацію промисловості та перетворення регіону в аграрно-сировинний придаток та ринок дешевої робочої сили для Румунського королівства. Такі галузі промисловості, як виноробна та м'ясо-молочна були практично знищені. За часи окупації чисельність робочих місць та службовців в народному господарстві (без сільського) Ізмаїльської області скоротилося більш ніж на 60%. Сума збитків від окупації складала в придунайських землях понад 3,5 млрд.¹⁸. Так, Деленське кар'єроуправління ракушняку та вапняний завод (с. Делени Ново-Іванівський район) зазнали загальних збитків на суму в 550917 карбованців, Болградський комбінат промислових будматеріалів (м. Болград) – 102950,30 карбованців¹⁹.

¹⁵ Муніципальне підприємство Ізмаїльський архів (далі-МПА). Ф.Р.–935. Оп. № 1. Спр.40. Годовой отчет Болградской швейной фабрики за 1952-1953 гг. 1952 – 1953 рр. С. 27.

¹⁶ Мисержи Д.И. (2004). *Дельжилер Бесарабии*. Одесса: Астропринт. С. 43-44.

¹⁷ Лебеденко О.М. (2000). *Українське Подунав'я: минуле та сучасне*. Книга 1. Ізмаїл. С. 32.

¹⁸ *Голодомори в Україні 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу* (2000). Упор. Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М. Київ – Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць. С. 71-72.

¹⁹ *Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали* (1996). Київ – Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць, С. 72.

Економіка в 1946 р. знаходилася на рівні більш низькому, ніж під час звільнення влітку 1940 р.²⁰ Більшість підприємств були дрібними, погано оснащеними. Модернізація та реконструкція на підприємствах здійснена частково, не відповідала вимогам дня. Відставання сільського господарства не дозволяло забезпечити підприємства навіть місцевою сировиною. Якщо відбудова сільського господарства передбачала відновлення посівних площ, зміну їх структури для збільшення виробництва озимої пшениці, технічних культур, овочів, піднесення тваринництва, то в промисловому виробництві все довелося розпочинати фактично з нуля.

Партійними радянськими органами Ізмаїльської області відразу після війни вживалися заходи щодо відбудови та відновлення промкомбінатів. Їхніми зусиллями вирішувалися питання організації відбудовчих робіт, забезпечення будівельними матеріалами та обладнанням, робочою силою. Саме завдяки поєднанню цілеспрямованої роботи місцевих органів влади та трудового ентузіазму робітників було створено розгалужену систему промкомбінатів.

У ході четвертої п'ятирічки особлива увага приділялася будівництву підприємств харчової та легкої промисловості. Реконструкція та будівництво нових підприємств вимагали розбудови насамперед, промисловості будівельних матеріалів. Будівництво виробничих помешкань, підсобних підприємств та культурних установ проводилося, переважно, за рахунок місцевого будівельного матеріалу, своєю робочою силою. Тому в роки четвертої п'ятирічки розвиток промисловості будівельних матеріалів проходив прискореними темпами. Кількість подібних підприємств Ізмаїльської області за п'ять років до 1950 р. зросла до 239. Їх валова продукція порівняно з 1945 р. збільшилася в 11,2 рази²¹. Архівні документи засвідчують збільшення підприємств будівельних матеріалів і в болгарських районах. Так, в 1944 р. у болгарських селах Ізмаїльської області були введені в експлуатацію Суворовський, Ново-Іванівський, Болградський районні промислові комбінати та Болградський комбінат будівельних матеріалів²².

Найбільш інтенсивно й у значній кількості індустріальні підприємства, але місцевого значення, відкривалися в перші повоєнні роки. Характерною особливістю було й те, що розташовувались вони більшою мірою в районних центрах.

У 1944 р. при Суворовському районному промисловому комбінаті Ізмаїльської області введені в експлуатацію наступні підприємства: запроваджено в с. Суворове – вапняний та цегляний цехи, кузня з виготовлення та ремонту металевих виробів для населення; в с. Кирнички – вапняний завод. В 1945 р. в с. Суворове було відкрито хімічний і столярний цехи з деревообробки, виготовлення та ремонту меблів, металообробний цех для обслуговування сільського господарства та виготовлення металевих виробів широкого вжитку, в с. Кирнички – кам'яний кар'єр. У 1947-1948 рр. у с. Суворове стали функціонувати лісопилка, ливарний, деревообробний та жерстяний цехи²³.

У 1952 р. в с. Суворове було введено в експлуатацію черепичний завод, який в цьому ж році виготовив 4049 штук черепиці. Вапняний завод с. Кирнички в 1952 р. виготовив 610 т. вапна, кам'яний кар'єр – 1067 м³ каменю розпиленого та 3127 м³

²⁰ МПА, Ф.Р.–1826. Оп. № 1. Спр.6. Годовой отчет за 1947 г. Суворовского районного промышленного комбината. 1947-1948 рр. С. 71-74.

²¹ *История городов и сел Украинской ССР. Одесская область. В 26 т. (1978). Сост. Чередниченко А.П. и др. Киев: Институт истории Академии наук. С. 90.*

²² МПА. Ф.Р.–418. Оп. № 1. Спр. 6. Приказы Министерства промышленности стройматериалов УССР за 1952 г. по кадрам. С. 20.; МПА. Ф. Р.–1826. Оп. № 1. Спр.12. Годовые отчеты о выполнении производственного плана и планов по труду районными промышленными комбинатами за 1948-1949 гг. С. 26.

²³ МПА. Ф.Р.–1826. Оп. № 1. Спр.6. Годовой отчет за 1947 г. Суворовского районного промышленного комбината. 1947-1948 рр. С. 20.

каменю буту²⁴.

В усіх районах Ізмаїльської області УРСР, зокрема й там де мешкали болгари, зросла чисельність підприємств з текстильного, трикотажного, швейного, в'язального, шкіряного, взуттєвого виробництва. В 1944 р. у с. Суворове були введені в експлуатацію взуттєве виробництво, швейне підприємство, валяльня, в 1947 р. – трикотажне виробництво. В 1944 р. у с. Ново-Іванівка – виробництво з пошиття та ремонту одягу, в 1945 р. – в'язальне виробництво, в 1946 р. – валяльня, 1947 р. – взуттєвий цех, в 1948 р. – шкіряне виробництво. Перелік промислових підприємств Ново-Іванівського району за 1946 р. засвідчив, що майже в усіх селах (Главани, Вільне, Делени, Оріховка, Городнє, Задунаївка, Нові Трояни) існували швейні, взуттєві, шкіряні, трикотажні, валяльні виробництва, шаповальні тощо²⁵. У 1949 р. у с. Делени були введені в експлуатацію швейна та взуттєва майстерні²⁶.

Таким чином, одночасно з виробництвом продукції легкої промисловості та товарів широкого вжитку, підприємства місцевої промисловості виконували ще одну надзвичайно важливу функцію – здійснювали обслуговування населення побутовим ремонтом, індошовом та ремонтом одягу та взуття.

У повоєнні роки в краї виникли й мали великий розвиток хлібопечення та кондитерське виробництво. В 1944 р. була введена в експлуатацію пекарня смт. Ново-Іванівка, в 1947 р. пекарні існували в селах Винограднє, Городнє, Нові Трояни, Главани, Задунаївка, Делени Ново-Іванівського району²⁷.

Для болгарських районів традиційною залишалась така галузь промисловості, як виноробна. Одним із старих підприємств м. Болград у повоєнні роки залишався винний завод. Там знаходилося винзаводууправління, яке об'єднувало пункти з первісної переробки та зберігання вина в селах Василівка, Червоноармійське та ін. Заводууправління приймало на переробку виноград з усіх колгоспів і радгоспів Болградського району. Так, в 1949 р. завод взяв на переробку від колгоспів до 900 т. винограду²⁸. В 1945 р. виробничий план було виконано на 103%, наступного неврожайного 1946 р. – тільки на 68%, в 1950 р. – на 110%, в 1951 р. – на 108,3%, в 1953 р. – на 199,9%, в 1954 р. – на 112,5%²⁹.

Болградський кон'ячно-перекурочний завод у 1950 р. виконав виробничий план на 126,8%. Вироблялися такі види продукції: вино сухе, в тому числі в пляшках, вино кріплене, в тому числі, пляшкове, вино десертне тощо³⁰.

В 50-ті рр. у розвитку виноробства відбулися значні зміни. Майже в усіх селах Ново-Іванівського району (Голиця, Городнє, Главани, Делени, Оріховка, Винограднє, Нові Трояни тощо) існували виноробні заводи³¹.

²⁴ МПА. Ф.Р.–2115. Оп. № 1. Спр. 42. Перечень предприятий и производств Суворовского районного промышленного комбината за 1951-1952 гг. С. 2.

²⁵ МПА. Ф.Р.–950. Оп. № 1. Спр.8. Ежемесячные отчеты о выполнении плана по основным показателям, выпуску валовой продукции и плана по труду Ново-Ивановского района за 1946-1948 г. 1946-1948 рр.. С. 46.

²⁶ МПА. Ф.Р.–1826. Оп. № 1. Спр.6. Годовой отчет за 1947 г. Суворовского районного промышленного комбината, 1947-1948 рр.. С. 17.; МПА. Ф.Р.–2112. Оп. № 1. спр. 3. Годовые бухгалтерские отчеты за 1948-1949 гг. Ново-Ивановского райпромкомбината. 1948-1949 рр. С. 12.

²⁷ МПА. Ф.Р.–950. Оп. № 1. Спр.8. Ежемесячные отчеты о выполнении плана по основным показателям, выпуску валовой продукции и плана по труду Ново-Ивановского района за 1946-1948 г. 1946-1948 рр. С. 1-7.

²⁸ Травушкин В. (1963). *Болград*. Одесса. С. 93.

²⁹ МПА. Ф.Р.–928. оп. № 1. спр. 1. Справки, сведения о выполнении производственных планов предприятиями государственной и кооперативной промышленности Болградского района за 1944-1948 гг. 1944-1948 рр. С. 12, 15.; МПА. Ф.Р.–928. оп. № 1. спр.23. Отчет, объяснительные записки, информации, справки о выполнении годового плана развития народного хозяйства Болградского района за 1950 г., 1950 рр. С. 12.

³⁰ МПА. Ф.Р.–928. оп. № 1. спр.53. Объяснительные записки, справки о выполнении годового плана развития народного хозяйства Болградского района за 1954 г. 1955 р. С. 4.

Важливим елементом індустріалізації, що забезпечував розвиток промислових виробництв була електрифікація. Наприкінці 40-х – на початку 50-х років у болгарських селах Південно-Західної України, незважаючи на відсутність місцевих енергоресурсів, розпочалося будівництво електростанцій. Це сприяло позитивним змінам у всіх сферах життя селян, і в промисловості теж. Були електрифіковані будинки колгоспників та виробничі будівлі, механізовані за рахунок електроенергії важкі роботи на молотбії, кормоприготуванні, на млинах, маслоробнях. Більше того, електрифікація дозволила, щоправда, тільки з метою репрезентації передового досвіду застосувати електродоїння корів та електрострижку овець.

Таким чином, аналізуючи економічний розвиток болгарських сіл Ізмаїльської області УРСР, потрібно відзначити, що болгарські райони здавна розвивалися як регіони виробництва, переробки і транзиту сільськогосподарської продукції. Ігнорувати цю усталену традицію у визначенні перспектив їх розвитку складно. В цих районах не можуть розвиватися галузі виробництва, які потребують багато матеріалів та енергії. Порівняно високі загальні показники виробництва, нехай навіть і підприємств місцевого значення, промисловості Ізмаїльської області не знімали проблем та труднощів. Показники 1945 р. були дуже мізерними, а тому їх збільшення навіть у кілька разів все-таки не задовольняло місцевих потреб. Більшість підприємств залишилися дрібними, погано оснащеними. На державних підприємствах модернізація та реконструкція була частковою, не відповідала вимогам дня. Виробництво продукції в 1945 р. на одного робітника в Ізмаїльській області коливалося від 4,8 тис. крб. на рік до 25,5 тисяч³².

Крім того, важливим стримуючим фактором розвитку промисловості було те, що відставання сільського господарства не дозволяло повною мірою забезпечити промислові підприємства сировиною. Не вистачало кваліфікованої робочої сили та інженерно-технічних працівників. У 50-х роках гостро стояли питання якості продукції та зниження її собівартості, розширення асортименту та механізації ручної праці. Так, з 15 підприємств Болградського району 7 перевиконали виробничий план, проте в річних звітах кожного з них відмічена низька якість продукції. Болградський районний промисловий комбінат посідав перше місце з виробничою програмою на 153,9%, але виявлено неякісне хлібопечення: хліб невипечений, сирий, перекислий. Маслозавод виконав виробничу програму на 101,0%, але якість продукції теж низька: морозиво частіше не заморожене, солоне, наполовину з льодом, асортимент невеликий. Комбінат будівельних матеріалів виконав виробничу програму на 115,9%, але 50% продукції низької якості³³.

Індустріалізація охопила, головним чином, місцеву, сільську промисловість. Звідси незначний внесок у загальний результат економічного розвитку регіону де мешкає болгарське населення. Але, разом із тим, неможливо викреслити позитивні здобутки індустріалізації в модернізації економіки болгарського населення.

REFERENCES

V bratskoi semie: Dokumentu I materiali o boribe trudachisa ukrainski pridynaiskix zemel za vostanovlenie i dalneichee razvitie narodnogo xozaistva (1946 – 1953 gg.) / Sost. A.D.Bahinski, A.P.Beloborodova, V.T.Kolomichyk. – Odessa: Maik, 1972. – 246 s.

³¹ МПА. Ф.Р.–950. оп. № 1. спр.7. Бланки переписи мелкой промышленности Ново-Ивановского района на 1 января 1947 г. 1946-1947 гг. С. 138-169.

³² Лебеденко О.М. (2000). *Українське Подунав'я: минуле та сучасне*. Книга 1. Ізмаїл. С. 91.

³³ МПА. Ф.Р.–928. Оп. № 1. Спр. 23. Отчет, объяснительные записки, информации, справки о выполнении годового плана развития народного хозяйства Болградского района за 1950 г. 1950 гг. С. 12, 24, 27.

- Veselova O.M. Pislavoenna tragedia: golod 1946 – 1947 rr. V Ukraini / Oleksandra Muailivna Veselova // *Ukrainski istorichni gurnal.* – K., 2006. – № 6. – S. 98 – 124.
- Golodomori v Ukraini 1921 – 1923, 1932 – 1933, 1946 – 1947: Zlochiny proti narody / ypor. Veselova O.M., Marochko V.I., Movchan O.M. – 2-e vid, dopov. – Kuiv – Niu – Iork: Vidavnistvo M.P. Koz, 2000. – 153 s.
- Grek I. Gulman-Dulman-Iarovee / Grek I. – Kichinev, 2006. – 202 c.
- Grek I. Bulgarite ot Ykraina i Moldova: minalo i nastoyche / Grek I, N. Hervenkov. – Sofia: Xristo Botev, 1993. – 296 s.
- Golod v Ukraini 1946 – 1947: Dokumenti i materiali. – Kuiv – Niu – Iork: Vidavnistvo M.P. Koz, 2000. – 376 s.
- Derjavni ariv Odeskoi oblasti (dali-DAOO). – F.P.–4980, – op. № 1, spr.866. – Otcheti, spravki, informacii raikomov KP(b)Y v obkom partii po vipolnenu postanovlenia Soveta Ministrov USSR i CK KP(b)Y o chastichnix visileniakh kulakov – Rozpochato 1948. – Zakincheno 1948. – 37 ark.
- Istoria mist i sil Ykrainckoi RSR. Odeska oblast: y 26 t. / Yporad. Gladka L.V. ta in. – Kuiv: Ykrainska ralska enciklopedia, 1969. – 890 s.
- Istoria gorodov i sil Ykrainckoi SSR. Odesskay oblast. – V 26 t. / Sost. Herednihenko A.P. I dr. – Kiev: Institut istorii Akademii nayk, 1978. – 822 s.
- Kamhik. Stranici istorii / Kol. avt.: Zlatova V.N., Zlatov I.V., Georgiev F.C. i dr. – Odessa, 2003.
- Lebedenko O.M. Ukrainske Podunava: minule i cuhasne / O. M. Lebedenko, A. K. Tihina. – Kniga 1. – Izmail, 2000. – 201 s.
- Lebedenko O.M. Ukrainske Podunava: minule i cuhasne / O. M. Lebedenko, A. K. Tihina. – Kniga 1. – Izmail, 2000. – 201 s.
- Municipalne pidpriemstvo Izmailski arxiv (dali -MPIA). – F.P.–935, – op. № 1, spr.40. – Godovoi otchet Bolgradskoi chveinoi fabriki 1952 – 1953 rr. – 1952 – 1953 rr. – 160 ark.
- Miserji D.I. Deljiler Bessarabii / Dmitri Ivanovih Misergi – Odessa: Astroprint, 2004. – 311 s.
- MPIA. – F.R.–418. – op. № 1, spr.6. Prikazi Ministerstva promihlennosti stroimaterialov USSR za 1952 g. Po kadram. – 1952 r. – 52 ark.
- MPIA. – F.R.–1826. – op. № 1, spr.12. – Godovie otheti o vipolnenii proizvodstvennogo plana i planov po trudu raionnimi promihlennimi kombinatami za 1948 – 1949 gg. – 1948 – 1949 rr. – 35 ark.
- MPIA. – F.R.–1826. – op. № 1, spr.6. – Godovoi otchet za 1947 g. Suvorovskogo raionnogo promihlennogo kombinata. – 1947 – 1948 rr. – 23 ark.
- MPIA. – F.R.–2115. – op. № 1, spr. 42. – Perehen predpriatii i proizvodstv Suvorovskogo raionnogo promihlennogo kombinata za 1951 – 1952 gg. – 1951 – 1952 rr. – 26 ark.
- MPIA. – F.R.–950. – op. № 1, spr.8. – Ejemecahnie otheti o vipolnenii plana po osnovnim pokazatelam, vipysky valovoi prodykcii i plana po trudu Novo-Ivanovskogo raiona za 1946 -1948 g. – 1946 – 1948 rr. – 76 ark.
- MPIA. – F.R.–2112. – op. № 1, spr.3. – Godovie bugalterskie otheti za 1948 – 1949 gg. Novo-Ivanovskogo raipromkombinata. – 1948 – 1949 rr. – 53 ark.
- MPIA. – F.R.–928 – op. № 1, spr.1. – Spravki, svedenia o vipolnenii proizvodstvenni planov predpriatii gosydarstvennoi i kooperativnoi promihlennosti Bolgradskogo raiona za 1944 – 1948 gg. – 1944 – 1948 rr. – 76 ark.
- MPIA. – F.R.–928, – op. № 1, spr.23. – Othet, obasnitelnie zapiski, informacii/ spravki o vipolnenii godovogo plana hazvitia narodnogo xozaistva Bolgradskogo raiona za 1950 g. – 1950 rr. – 69 ark.
- MPIA. – F.R.–928, – op. № 1, spr.44. – Vipolnenie proizvodstvenni planov Bolgradskim vinzavodom v 1950 – 1951 gg. – 1950 – 1951 rr. – 51 ark.

MPIA. – F.R.–928, – op. № 1, spr.53. – Obasnitelnie zapiski, spravki o vipolnenii godovogo plana razvitiia narodnogo ozaictva Bolgradskogo raiona za 1954 g. – 1955 r. – 73 ark.

MPIA. – F.R.–950. – op. № 1, spr.7. – Blanki perepisi melkoi promihlennosti Novo-Ivanovskogo raiona na 1 yanvara 1947 g. –1946 – 1947 rr. – 180 ark.

Ogorodnoe – Hichia. Nah obhii dom: Materiali po istorii sela / kolektiv avtoriv. – Izmail: SMIL, 2006. – 352 s.

Popova I. Politicheski gonienia srichty bilgarte ot bolgradski raion pres 40-te godini na XX vek: po spomene na ochevidci / Ilonka popova // Bilgarite v Severnoto Prichernomorie. Izsledovanie s materialii. – T 9. – Odessa, 2006. – S. 167 – 178.

Sovetski Pridynaiski krai (1940 – 1945 gg.). Dokumentu i materialu / Sost. A.D.Bahinski, A.P.Beloborodova, I.V.Grehyxa, P.A.Kyndratov i dr. – Odessa: Maik, 1968. – 407 s.

Travuchkin V. Bolgrad / Vladimir Travuchkin. – Odessa, 1963. – 102 s.

Tatarko I. The economical development of the Bulgarian population of the Izmail oblast of the Ukrainian SSR in 1944-1954.

The article studies economical development of the Bulgarian population of the Izmail oblast of the Ukrainian SSR in 1944-1954. The processes of transformational changes in the Bulgarian village in a context of Sovietization of recently annexed lands of Ukraine are considered. The peculiarities of the collectivization of the Bulgarian community are highlighted. The ways of repressive actions of the rich Bulgarian peasantry are covered, the reasons and consequences of the famine of 1946-1947 for the Bulgarian population of the region are defined.

The specific features of industrial production development in places of compact settlement of the Bulgarians are studied, its dependence from the state police and local conditions is elucidated. The peculiarities of the social economical changes of the Bulgarians of the Izmail oblast of the Ukrainian SSR are revealed.

Key words: Bulgarian population, Ukraine, Sovietization, Collectivization, Industrialization, the famine of 1946-1947, repressions.